

УДК 658.1

Анісімова О. М.,

кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри економічної теорії Державного навчального закладу "Приазовський державний технічний університет"

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В ПРОЦЕСІ АДАПТАЦІЇ ДО СВІТОВОГО РИНКУ

У статті запропоновано розглядати процес адаптації промислових підприємств до світового ринку через процес транснаціоналізації, тобто створення транснаціональних компаній. Виявлено, що важливішим чинником адаптації є підвищення конкурентоспроможності підприємства. Розглянуто взаємозв'язок критеріїв конкурентоспроможності та синергетичного ефекту підприємств металургійної галузі.

Ключові слова: адаптація, промислові підприємства, транснаціоналізація, конкурентоспроможність, синергія.

В статье предложено рассматривать процесс адаптации промышленных предприятий в мировой рынок через процесс транснационализации. Выявлено, что одним из важнейших факторов адаптации является повышение конкурентоспособности предприятия. Рассмотрена взаимосвязь критериев конкурентоспособности и синергетического эффекта для предприятий металлургической отрасли.

Ключевые слова: адаптация, промышленные предприятия, транснационализация, конкурентоспособность, синергия.

In the article it is suggested to examine the process of adaptation of industrial enterprises in a world market through the process of transnational mergers. It is exposed, that one of major factors of adaptation is an increase of competitiveness of enterprise. Intercommunication of criteria of competitiveness and synergistic result is considered for the enterprises of metallurgical industry.

Key words: adaptation, industrial enterprises, transnational mergers, competitiveness, synergy.

Постановка проблеми. Сьогодні підприємницьке середовище змінюється, і підприємства в умовах глобалізації вже не можуть ігнорувати міжнародні ринки. Зростаюча взаємозалежність країн світу при виробництві товарів і послуг призвела до усвідомлення компаніями потреби більш глобального підходу до свого бізнесу. Глобальні ринки важливі, тому що майбутнє багатьох підприємств залежить від можливостей розширення виробництва. Підприємства повинні шукати нові можливості на ринках

зарубіжних країн, оскільки їх внутрішні ринки вже насичені. Міжнародна торгівля стає все більш ліберальною, тому компанії стикаються з жорсткою конкуренцією з боку іноземних виробників на своїх внутрішніх ринках. Вони повинні навчитися використовувати базові стратегії досягнення конкурентних переваг на своїй території або ж використовувати глобальні стратегії, тобто можливості, що відкриваються на зовнішніх ринках.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження конкурентоспроможності підприємства розпочалось ще в середині XVIII століття з початком розвитку економічних наук, але глибоке вивчення конкурентоспроможності підприємства розпочалось у другій половині XX століття, у зв'язку з поширенням стратегічного управління. Класиками, які займалися цим питанням, можна назвати І. Ансоффа, М. Портера, А. Томпсона, А. Стрікланда, Є. Голубкова, Г. Багієва. У сучасних дослідженнях питаннями оцінки рівня конкурентоспроможності підприємств займаються О. Млоток, К. Щиборщ, М. Бранхам, Х. Фасх'єв, В. Білоусов, О. Батуров, Л. Мошкова, О. Кротов, Ю. Єленева, О. М. Сумець, О. Є. Сомова, Є. Ф. Пеліхов та ін.; питаннями управління міжнародної конкурентоспроможності підприємств займаються І. Ю. Сіваченко, Ю. Г. Козак, О. Є. Кузьмін, Н. І. Горбаль, Р. А. Фатхутдінов, Л. В. Осовська. Велика кількість досліджень за цим напрямом свідчить про актуальність дослідження конкурентоспроможності підприємства, але для процесу адаптації необхідно розглянути взаємозв'язок критеріїв конкурентоспроможності та синергетичного ефекту підприємств металургійної галузі, це питання у такому аспекті ще не розглядалось.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є процес адаптації промислових підприємств до світового ринку. Завдання дослідження: розглянути процес створення транснаціональних компаній як імовірний шлях адаптації; взаємозв'язок критеріїв конкурентоспроможності та синергетичного ефекту підприємств металургійної галузі.

Виклад основного матеріалу. З посиленням глобальної конкуренції місцеві компанії, які мало звертали увагу на зарубіжних конкурентів, несподівано виявляють їх близьку присутність. Таке підприємство не тільки втрачає шанси вийти на інші ринки, але і ризикує втратити свою частку внутрішнього ринку. Отже, перед підприємством постає потреба пристосувати свій механізм функціонування до вимог міжнародного середовища, тобто адаптуватися.

Усвідомлення підприємствами поширення процесів глобалізації призвело до збільшення та посилення транснаціоналізації на міжнародних ринках. Транснаціоналізація галузей національної економіки дозволяє підприємствам скористатися ефектом масштабу, що призводить до підвищення конкурентоспроможності у довгостроковій перспективі. Також у транснаціональних компаніях підприємства отримують додаткові знання та інформацію. Успіх нових, сфокусованих транснаціональних організацій, засно-

ваний на тому, що вони можуть дозволити собі направити значні кошти на дослідження та розробки, просування торгових марок, розвиток інформаційних технологій і маркетингу. Визначивши нові можливості, вони виділяють ресурси, необхідні для завоювання ринків і отримання прибутку. Таким чином, транснаціоналізація підприємств дає значні переваги для адаптації до міжнародного конкурентного середовища. Створення та поширення транснаціональних компаній можна розглядати як один із ефективних засобів процесу адаптації підприємств до міжнародних умов функціонування.

Отже, кожне підприємство функціонує у певному зовнішньому середовищі, з елементами якого воно взаємодіє. Тому і підприємству доводиться постійно враховувати ці дії та змінювати механізм свого функціонування згідно з ними. Це проявляється в застосуванні певних методів управління конкурентоспроможністю підприємства.

Конкуренція породжує конкурентне середовище, яке представлено значною кількістю самостійних організацій, які прагнуть зміцнити своє становище за допомогою залучення покупців завдяки пропозиції кращих умов продажу порівняно з конкурентами.

Конкурентоспроможність – це здатність об’єкта, яка характеризується ступенем реального або потенційного задоволення ним визначеної потреби в порівнянні з аналогічними об’єктами, представленими на цьому ринку. Конкурентоспроможність визначає здатність витримувати конкуренцію у порівнянні з аналогічними об’єктами.

Конкурентоспроможність організації може бути визначена як комплексна порівняльна характеристика підприємства, яка відображає ступінь переваги сукупності оціночних показників його діяльності, які визначають успіх підприємства на певному ринку за певний проміжок часу щодо сукупності показників конкурентів.

Конкурентоспроможність організації можна виявити тільки серед групи організацій, які належать до однієї галузі або випускають товари-субститути, тобто конкурентоспроможність є поняттям відносним. Одну й ту ж саму організацію в межах регіональної стратегічної групи можна визнати конкурентоспроможною, а на світовому ринку або його сегменті – ні.

Оцінка конкурентоспроможності підприємства дозволяє дійти висновків про ступінь можливості конкурувати на цьому ринку, і якщо цей показник виявився низьким (що характерно для більшості підприємств гірничо-металургійної галузі), то стратегією розвитку може стати злиття і поглинання з іншим підприємством.

Нами було проведено оцінку конкурентоспроможності найбільших підприємств української металургійної галузі, а саме: “Міттал Стіл Кривий Ріг”, “МК Азовсталь” та “ММК ім. Ілліча” у 2004-2009 рр.

Оцінка конкурентоспроможності проводилась методом, заснованим на теорії ефективної конкуренції. Для оцінки використовувались окремі показники діяльності: ефективність виробничої діяльності підприємства,

фінансове становище підприємства та за ефективністю організації збуту та просування товару.

У першій групі об'єднані показники, що характеризують ефективність управління виробничим процесом: економічність виробничих витрат, раціональність експлуатації основних фондів, досконалість технології виготовлення товару, організація роботи на виробництві.

У другій групі об'єднані показники, що відображають ефективність управління оборотними коштами: незалежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування, здатність підприємства розплачуватися за своїми боргами, можливість стабільного розвитку організації в майбутньому.

До третьої групи належать показники, які дозволяють отримати уявлення про ефективність управління збутом і просуванням товару на ринку за допомогою реклами і стимулювання.

Аналіз проведеної оцінки дозволив дійти висновку, що конкурентоспроможність підприємств “Міттал Стіл Кривий Ріг” та “МК Азовсталь” вища у порівнянні з “ММК ім. Ілліча”. Особливо на цих підприємствах спостерігається зростання показників конкурентоспроможності у період їх поглинання. “Міттал Стіл Кривий Ріг” був поглинутий у 2005 р. компанією “Арселор Міттал” та “МК Азовсталь” – у 2006 р. компанією “Метінвест”.

Головним мотивом більшості процесів злиття та поглинання є досягнення синергетичного ефекту. Синергія – це збільшення ефективності діяльності об'єднаної фірми понад тим, що дві фірми вже можуть або повинні виконувати, як незалежні. Мовою управління синергія означає: “конкурентоспроможність краще, ніж хто-небудь коли-небудь міг очікувати. Це означає зростання конкурентної переваги понад тим, яке необхідно фірмам, щоб вижити на вільних конкурентних ринках”. У сучасній бізнес-літературі під синергією при зливаннях/поглинаннях розуміють збільшення ефективності нової утвореної компанії порівняно до сумарної ефективності її частин до об'єднання. При цьому джерелом синергії при здійсненні операцій зливань/поглинань у різних випадках можуть бути різні чинники. Певною мірою це залежить від мотивів компаній-покупців.

Для оцінки синергетичного ефекту від злиття та поглинання підприємств запропоновано методику оцінки, сутність якої полягає у порівнянні темпів приросту (зниження) показників підприємства і показників підприємства-конкурента. Якщо порівняти темпи приросту або зниження поглинутого підприємства з темпами приросту або зниження непоглинутого найближчого конкурента, то різниця між темпами приросту або зниження буде становити величину синергетичного ефекту від зміни показника. На результативний показник отримання прибутку більшою мірою мають вплив такі фактори, як зниження витрат на 1 грн виробленої продукції та збільшення обсягів і виробництва, і реалізації. За допомогою розробленої методики проведена оцінка синергетичних ефектів металургійних підприємств “Міттал Стіл Кривий Ріг” та “МК Азовсталь”, що були поглинуті

іншими компаніями. Оцінка синергетичного ефекту проведена на підставі орієнтації збільшення прибутку підприємства.

Результати дослідження показали, що на цих підприємствах у результаті злиття та поглинання був досягнутий синергетичний ефект, що призвело до підвищення конкурентоспроможності.

У таблиці 1 відображено взаємозв'язок критеріїв конкурентоспроможності та синергетичного ефекту один з одним.

Таблиця 1

Взаємозв'язок факторів оцінки конкурентоспроможності підприємства та синергетичного ефекту при злитті та поглинанні *

Критерії та показники конкурентоспроможності	Фактори синергетичного ефекту
1. Показник ефективності виробничої діяльності підприємства (ЕО)	
1. 1. Коефіцієнт витрат на одиницю продукції (В)	Зниження витрат на одиницю продукції за рахунок ефекту масштабу
1. 2. Фондовіддача (Ф)	Збільшення обсягів реалізації за рахунок нових географічних ринків і сегментів, а також можливого встановлення монополії
1. 3. Рентабельність товару (РТ)	
1. 4. Продуктивності праці (ПП)	Збільшення обсягів виробництва за рахунок ефекту масштабу і зниження чисельності персоналу в апараті управління
2. Фінансове становище підприємства (ФО)	
2. 1. Коефіцієнт автономії (КА)	Можливе об'єднання власних коштів і залучення додаткових інвестицій
2. 2. Коефіцієнт платоспроможності (КП)	
2. 3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності (КЛ)	
2. 4. Коефіцієнт оборотності оборотних засобів (КО)	Збільшення обсягів виробництва за рахунок ефекту масштабу
3. Ефективність організації збуту та просування товару (ЕС)	
3. 1. Рентабельність продажів (РП)	Збільшення обсягів реалізації за рахунок нових географічних ринків і сегментів, а також можливого встановлення монополії
3. 2. Коефіцієнт затовареності готовою продукцією (КЗ)	
3. 3. Коефіцієнт завантаження виробничих потужностей (КМ)	Збільшення обсягів виробництва
3. 4. Коефіцієнт ефективності реклами і засобів стимулювання збуту (КР).	Об'єднання маркетингових служб і зниження витрат на рекламу і збут

* розроблено автором

У таблиці 2 проведено аналіз взаємозв'язку показників конкурентоспроможності та синергії на підприємствах “Міттал Стіл Кривий Ріг” та “МК Азовсталь” на основі якого можна дійти висновку, що підвищення ефективності виробничої діяльності підприємства “Міттал Стіл Кривий Ріг” зумовлено досягненням синергетичного ефекту від збільшення обсягів виробництва, зниження витрат, збільшення прибутку; на підвищення ефективності виробничої діяльності підприємства “МК Азовсталь” вплинуло досягнення синергетичного ефекту від збільшення обсягів виробництва, зниження валових витрат, збільшення прибутку.

Таблиця 2
Порівняльний аналіз взаємозв'язку показників конкурентоспроможності та синергетичного ефекту на підприємстві “Міттал Стіл Кривий Ріг” та “МК Азовсталь”

Критерії конкурентоспроможності	Збільшення показників за рахунок факторів	Синерг. ефект, млн. грн.	
		“Міттал Стіл Кривий Ріг”	“МК Азовсталь”
Ефективність виробничої діяльності підприємства	Зниження витрат на одиницю продукції	2067,2	206,3
	Зростання обсягів реалізації та виробництва	2130,2	60,6
	Збільшення прибутку	3520,5	266,4
Фінансове становище	Зростання обсягів реалізації	2130,2	60,6
	Збільшення прибутку	3520,2	266,4
Ефективність організації збуту товару	Зниження витрат на збут	-	44,7
	Збільшення прибутку	3520,2	266,4

Підвищення показників фінансового становища підприємства після поглинання можливе за рахунок досягнення синергетичного ефекту від збільшення чистого доходу та прибутку від реалізації. Підвищення ефективності організації збуту на підприємстві “МК Азовсталь” зумовлено досягненням синергетичного ефекту від збільшення прибутку, обсягів реалізації, зниження витрат на збут.

Висновки. Процес адаптації промислових підприємств до світового ринку можна розглядати через процес транснаціоналізації. Під впливом глобалізації посилюється транснаціоналізація на міжнародних ринках, що, своєю чергою, дозволяє підприємствам скористатися ефектом масштабу та підвищити конкурентоспроможність у довгостроковій перспективі.

Найважливішим чинником адаптації є підвищення конкурентоспроможності підприємства. Металургійні підприємства підвищують кон-

курентоспроможність у результаті злиття та поглинання. Проведені дослідження показали, що існує взаємозв'язок між критеріями конкурентоспроможності та синергетичного ефекту підприємств.

Література:

1. Сіваченко І. Ю. Управління міжнародної конкурентоспроможністю підприємств / І. Ю. Сіваченко, Ю. Г. Козак / Навч. посіб. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 456 с.
2. Глобалізація мирового господарства / под. ред. М. Н. Осьмовой, А. В. Бойченко. – М.: ИНФРА-М, 2006. – VIII. – 376 с.
3. Кузьмін О. Є. Управління міжнародної конкурентоспроможністю підприємства / О. Є. Кузьмін, Н. І. Горбаль. – Львів: Компакт-ЛВ, 2005. – 304 с.
4. Фатхутдінов Р. А. Управління конкурентоздатністю організації / Р. А. Фатхутдінов, Л. В. Осовська. – К.: Кондор, 2009. – 470 с.
5. Хотомлянський А. Л., Черната Т. Н. Экономика предприятий. – ПГТУ. – Мариуполь. – 2007. – 548 с.
6. Рейтинг инвестиционной привлекательности промышленных предприятий Украины // Эксперт – 2008. – № 26. – С. 73-81.
7. Сумець О. М. Оцінка конкурентоспроможності сучасного підприємства: Навчальний посібник / О. М. Сумець, О. Є. Сомова, Є. Ф. Пеліхов. – К.: Видавничий дім "Професіонал", 2009. – 280 с.
8. Білоус В. С. Синергетика і самоорганізація в економічній діяльності: Навчальний посібник / В. С. Білоус. – К.: КНЕУ, 2007. – 376 с.